

УДК 347.1

DOI: 10.15587/2523-4153.2023.295398

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЙ СУДОВИХ ОРГАНІВ ТА ОРГАНІВ НОТАРІАТУ

Л. В. Кияниця

A comparative analysis of the functions of judicial bodies and notary bodies was carried out through a constructive analysis of norms of civil legislation, unexplored aspects of these functions were identified. Both general theoretical and special methods became the methodological basis of the research. The method of comparative analysis made it possible to determine the common and distinctive features of the functions of the court and the notary in civil legal relations. The dialectical method made it possible to find out which of the functions can be transferred from the competence of one body to another. It has been clarified what role both courts and notaries play in regulating civil legal relations. Forms of protection of civil rights and interests by both notary and judicial bodies were studied. It has been established that the implementation of an executive inscription on a debt document by a notary is not the only form of protection of civil rights and interests of individuals and legal entities by a notary. It has been determined that the role of the court in civil legal relations is not limited to the protection of the violated right or interest, in particular, when deciding the issue of limiting the civil capacity of a person or recognizing him/her as incapable, establishing guardianship and care by the court. It is proposed to introduce a new institution of civil law regarding the exercise by an individual of an order for guardianship or care in the event of his/her future incapacity or limitation in legal capacity, as well as to expand the limits of the exercise of civil rights by individuals and to grant such powers to the notary through the certification of a certain type of contract or order, in order to reduce the burden to the judicial system in cases where there is no legal dispute. It has been established that both judicial bodies and notary bodies have a common subject of regulation in civil legal relations, while it is noted that judicial bodies have an influence on the notary in the context of the possibility of invalidating transactions that were notarized

Keywords: notary, judicial bodies, protection of civil law and interest, court competence, notary development

How to cite:

Kyianytsia, L. (2023). Comparative analysis of the functions of judicial and notary bodies. ScienceRise: Juridical Science, 4 (26), 33–36. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2023.295398>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Питання впливу судової влади на цивільні правовідносини зазнавало значних еволюційних змін з становленням незалежності від державного органу, який регулює значне коло відносин до органу, який покликаний здійснювати захист порушених прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Оскільки держава закріплює принцип диспозитивності цивільних правовідносин, як основоположний принцип їх регулювання, то нотаріат як орган, що може забезпечити баланс між дотриманням законодавчих норм та свободою договору виступає на передній план. В зв'язку з чим виникає необхідність дослідити межі та характер впливу цих органів на цивільні правовідносини, визначити які повноваження можуть бути передані від одного органу до іншого.

2. Літературний огляд

Нотаріат та судові органи тісно пов'язані і відіграють значну роль у регулюванні цивільних правовідносин, але при цьому мають значні відмінності у методах та інструментах, які застосовуються ними в межах наданих їм законом повноважень при зверненні до них учасників цивільних правовідносин. Завальний М.В. у статті «Правоохоронна функція нотаріату» розглядає можливості подальшого розширення правоохоронної функції нотаріату за рахунок медіації та законодавчого закріплення посередницьких повноважень нотаріуса під час проведення переговорів між сторонами спору [1]. Василик Ю. у статті «Взаємодія суб'єктів нотаріальної діяльності з державними та недержавними органами» розкриває питання взаємодії органів нотаріату з різними органами, зо-

крема щодо взаємодії з судовими органами зазначає, що нотаріат і суди вступають у взаємодію у різних аспектах діяльності: це стосується як питань організації нотаріальної діяльності, так і безпосереднього здійснення нотаріального процесу, вчинення нотаріальних дій [2]. В. В. Баранкова у статті «Оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні» визначає вплив судових органів на нотаріат через можливість оскарження нотаріальних дій [3]. Салай М. у статті «Порівняльні аспекти стягнення безспірної заборгованості в нотаріальному та судовому порядках» досліджує особливості нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису та судового наказного провадження, підстави та умови, процедура, правові наслідки видачі виконавчого напису нотаріуса та судового наказу, а також надає порівняльну характеристику таким правозастосовним актам. Встановлено, що нотаріальне та наказне провадження мають спрощений та документальний характер, здійснюються на підставі доказів, поданих лише однією стороною – стягувачем. У зв'язку з цим права боржника є обмеженими. При цьому в цивільному процесі встановлені важелі зрівняння прав боржника у вигляді заяви про скасування судового наказу, тоді як у нотаріальному процесі аналогічний механізм відсутній [4]. Jean-Pierre Marguénaud, Corine Namont Dauchez, Benjamin Dauchez у статті «The notary, "out-of-court magistrate" with regard to the European judge of Human Rights» досліджуються питання становлення нотаріату у новій ролі, близькій до судової влади, підкреслено, що тісні стосунки між нотаріусами і судьями традиційно виділяються, але має бути відзначено, що, починаючи з закону 25 Ventôse XI, який встановив організацію сучасного нотаріату, їхні повноваження виходять не від судової влади, як раніше, а шляхом безпосереднього делегування повноважень від держави. Однак ідея про те, що нотаріус є «позасудовим магістрат» повертається, хоч і в лапках [5]. Виникає необхідність подальших досліджень спільних і відмінних рис судових органів та органів нотаріату в регулюванні цивільних правовідносин.

3. Мета та завдання дослідження

Метою статті є проведення порівняльного аналізу функцій судових органів та органів нотаріату через конструктивний аналіз норм цивільного законодавства, встановлення недосліджених аспектів в цих функціях, визначення основної функції нотаріату.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Визначити які функції виконує суд та нотаріат в цивільних правовідносинах.
2. Встановити спільні та відмінні риси функцій суду та нотаріату в цивільних правовідносинах.
3. Визначити які функції можна передати з компетенції одного органу до іншого.

4. Матеріали і методи

Методологічною основою дослідження стали як загальнотеоретичні, так і спеціальні методи. Метод порівняльного аналізу дає можливість визначити спільні та відмінні риси функцій суду та нотаріату в цивільних правовідносинах. Діалектичний метод надав можливість з'ясувати які з функцій можуть бути передані від компетенції одного органу до іншого.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Динамічні зміни, що відбуваються в багатьох сферах суспільного життя торкаються також таких сталих інституцій як суди та нотаріат, водночас якщо розглянути зміни щодо судових органів, то вони більше стосуються технічних елементів щодо здійснення їх діяльності, тоді як нотаріат протягом останніх років поза змінами (технічними) «обростає» все новими та новими функціями. З однієї сторони тут можна виділити позитивні аспекти, оскільки зменшується кількість органів, до яких мають звертатися особи для врегулювання своїх правовідносин, обмежуючись зверненням до нотаріуса, з іншої все ж таки відбувається «розмивання» функцій притаманних виключно нотаріату. Але в цьому контексті актуальним є питання дослідження передачі певних функцій від судів до органів нотаріату.

Перш за все необхідно з'ясувати яку роль виконують як суди, так і нотаріат в регулюванні цивільних правовідносин, та які покладені на них функції.

Фурса С. Я. зазначає, що єдиною функцією, зі здійсненням якої пов'язується існування нотаріату як певної структури, здатної не лише забезпечити вчинення нотаріальних дій у визначеному законом порядку, а й до самооновлення своєї структури, взаємодії з іншими правоохоронними та правозахисними державними органами тощо. Крім того, нотаріальна діяльність забезпечує виконання таких державних функцій, як правоохоронна та правозахисна, а тому потребує особливої уваги з боку інших державних органів не тільки з метою контролю, а й сприяння в її здійсненні [6].

Звернувшись до загальних засад цивільного законодавства, встановлених Цивільним кодексом України, в контексті досліджуваної теми можна виділити такі: неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом, свобода договору

і судовий захист цивільного права та інтересу (стаття 3) [7]. В свою чергу можна говорити про те, що нотаріат як орган, на який покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності (стаття 1 Закону України «Про нотаріат») [8], в своїй діяльності керується першими двома засадами цивільного законодавства в силу того, що в певних сферах цивільних правовідносин законодавством визначений обов'язок щодо нотаріального посвідчення правочину. Натомість як уже зазначено однією з засад цивільного законодавства є судовий захист цивільного права та інтересу, що передбачає, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, способами такого захисту є: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (стаття 16 Цивільного кодексу України) [7]. І тут безсумнівно роль суду є виключною, зважаючи на наступне.

Як зазначає Нестерчук Л. П. виключною функцією судів є здійснення правосуддя. Визнаючи і законодавчо закріплюючи таке положення, держава тим самим взяла на себе обов'язок забезпечити умови для реалізації цієї функції, адже інтереси суспільства і держави, права і свободи людини та громадянина можуть бути захищені безпосередньо незалежними судами лише за умови їх ефективного функціонування [9].

Таке твердження впливає також з закріпленої в статті 124 Конституції України норми про те, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [10]. При цьому юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір [10].

Але в той же час цивільним законодавством встановлено, що захист цивільних прав може здійснюватися нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (стаття 18 ЦК) [7]. Разом з тим норма вказаної статті певним чином встановлює межі захисту цивільних прав нотаріусом, коли і Цивільним кодексом України, так і іншими законодавчими актами передбачені інші види захисту цивільних прав нотаріусом. Як, наприклад, накладення заборони відчуження майна, що покликане захистити права власника чи іншого правонабувача такого майна від його вибуття з володіння чи користування зазначених осіб.

Та чи такий однозначний законодавець щодо ролі суду в цивільних правовідносинах, так через призму деяких норм законодавства можна побачити, що не завжди роль суду проявляється у захисті порушеного права чи інтересу. До прикладу можемо взяти питання обмеження цивільної дієздатності особи чи визнання її недієздатною, встановлення опіки та піклування судом. Тут законодавець імперативно встановлює, що вирішення цих питань є компетенцією суду, незалежно від того чи існує спір про право в цих правовідносинах або порушені чиїсь права.

Звертає на себе увагу норма, встановлена ст. 213 Цивільного кодексу України, відповідно до якої на вимогу однієї або обох сторін суд може постановити рішення про тлумачення змісту правочину, а також ст. 1256 Цивільного кодексу України щодо тлумачення заповіту.

Віднесення до юрисдикції суду будь-яких юридичних спорів та прогалини в законодавстві певною мірою породило значне навантаження на судову систему, тому доцільно було б у сфері цивільних правовідносин передати певні повноваження від судів до нотаріату. Так, постає питання чи не доцільно було б розширити коло суб'єктів, які можуть тлумачити зміст правочину і включити до нього нотаріуса, в разі посвідчення ним договору, а також щодо тлумачення заповіту нотаріусом, яким заведено спадкову справу. У питаннях призначення опіки та піклування над фізичною особою, дієздатність якої обмежена чи яка визнана недієздатною доцільно було б звернути увагу на практику деяких країн Європи, які закріплюють в законодавстві можливість фізичним особам самостійно розпорядитися щодо свого майбутнього піклування чи опіки і визначити особу, яка буде в майбутньому в разі визнання особи обмежено дієздатною або недієздатною опікуном або піклувальником. Таким чином можна запровадити новий інститут цивільного права, розширити межі здійснення цивільних прав фізичними особами і надати такі повноваження нотаріату через посвідчення певного виду договору або розпорядження.

Тенденції до зменшення навантаження на судову систему є загальносвітовими. Як зазначено в звіті Європейської комісії з питань ефективності правосуддя від 21 вересня 2021 року «Дослідження про юридичні професії: Нотаріуси» низка найкращих практик у сферах сімейного права, спадкового права чи інших галузей цивільного права (боргові відновлення) мають місце в нотаріальній професії, що ілюструє не лише передачу повноважень від судів до нотаріату, а й від державного управління до нотаріату. Це допомагає зменшити навантаження на суди та неявно сприяє ефективності правосуддя та покращення функціонування держави [11].

6. Висновки

1. Встановлено, що як і судові органи, так і органи нотаріату мають спільний предмет регулювання в цивільних правовідносинах, при цьому відзначено, що судові органи мають вплив на нотаріат в контексті можливості визнання недійсними правочинів, що були посвідчені в нотаріальному порядку.

Останнім часом завдяки законодавчим змінам розширюється коло повноважень нотаріату. Як суд так і нотаріат не здійснюють основну роль у цивільних правовідносинах, а є допоміжними органами, покликаними забезпечити захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб, дотримання законодавства.

2. Визначено, що доцільно надати ширші повноваження нотаріусам щодо регулювання цивільних правовідносин шляхом передачі певних повноважень від судових органів, а учасникам цивільних правовідносин надати можливості самостійно визначати свої права і обов'язки щодо більшого кола цивільних правовідносин.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Завальний, М. В. (2018). Правоохоронна функція нотаріату. Науковий вісник публічного та приватного права, 4 (1), 40–43. Available at: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/77d1cd7c-434b-4625-8ba0-c567817cfd13/content>
2. Василик, Ю. (2020). Взаємодія суб'єктів нотаріальної діяльності з державними та недержавними органами. Knowledge, Education, Law, Management, 1 (3), 136–141. doi: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.1.23>
3. Баранкова, В. В. (2018). Оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні. Право і державне управління, 1 (2 (31)), 49–56. Available at: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2018/tom_1/11.pdf
4. Салай, М. (2022). Порівняльні аспекти стягнення безспірної заборгованості в нотаріальному та судовому порядках. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 4 (119), 419–427. doi: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-419-427>
5. Marguénaud, J.-P., Dauchez, C. N., Dauchez, B. (2018). The notary, "out-of-court magistrate" with regard to the European judge of Human Rights. Available at: <https://hal.science/hal-01878216/document>
6. Фурса, С. Я. (Ред.) (2012). Теорія нотаріального процесу. Київ: Алерта; Центр учбової літератури, 920.
7. Цивільний кодекс України (2003). Кодекс України № 435-IV. 16.01.2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Про нотаріат (1993). Закон України № 3425-XII. 02.09.1993. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
9. Нестерчук, Л. П. (2011). Загальне поняття та визначення функцій судів загальної юрисдикції. Актуальні проблеми політики, 43, 226–233. Available at: <http://hdl.handle.net/11300/1492>
10. Конституція України (1996). Закон України № 254к/96-ВР. 28.06.1996. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
11. European Commission for the Efficiency of Justice (2021). Available at: <https://rm.coe.int/cepej-report-data-2018-cnue/1680a4d1ec>

Received date 04.10.2023

Accepted date 19.12.2023

Published date 29.12.2023

Ліна Володимирівна Кияниця, Аспірант, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, Україна, 01001

E-mail: notar9095@ukr.net